

Türkiye’de Siyaset Alanının Yeniden Tanziminde İki Önemli Olay: Tan Gazetesi Baskını Ve Mareşal Fevzi Çakmak’ın Ölümü

Yrd. Doç. Dr. Ensar Yılmaz

Bartın Üniversitesi

İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

ensar43@gmail.com

Özet: İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye dış ve iç dinamiklerin etkisiyle siyaset alanını yeniden tanzim etmek durumunda kaldı. Sınırları yeniden belirlenecek olan siyasi alan için tehlikeli görülen ve bu alan dışında bırakılması gereken siyasi ve sosyal talepler söz konusuydu. Bu süreç içerisinde ortaya çıkan bazı siyasi içerikli sosyal olaylar, siyaset alanı dışında hangi taleplerin kalacağını göstermesi açısından da önem kazanmaktadır. Tan Gazetesi Baskını ile Mareşal Fevzi Çakmak’ın cenazesinde çıkan olaylar bu anlamda örnek olma özelliğini göstermektedir. Bu olaylar sonrasında yeniden tanzim edilen siyaset alanında sol siyasal ve toplumsal taleplerle, İslami veya dinsel siyasal ve toplumsal taleplerin dışarıda bırakıldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, Siyaset Alanı, Tan Gazetesi Olayı, Mareşal Fevzi Çakmak’ın Ölümü

Redrafting Political Domain in Turkey Two Important Cases: Raid on Tan Newspaper and Marshal Fevzi Çakmak’s Death

Abstract: Being face-to-face with the pressures of the internal and external dynamisms, Turkey had to redraft her political domain in post World War II era. It was all about the political and social demands that should be taken out of the political domain since there were considered hazardous for the political domain does be drafted again. The socio-political events occurred in this process was crucial for their virtue of being indicator on which demands would be taken out of the political domain. The raid on Tan Newspaper and the chaos occurred in Marshal Fevzi Çakmak’s funeral were the examples in this regard. After these events, it is clear that the leftist political and social demands as well as Islamic or religious political and social demands were taken out of the political domain redrafted.

Keywords: Policy, Political Domain, Raid on Tan Newspaper, Marshal Fevzi Çakmak’s Death

Giriş

Siyaset alanı toplumsal taleplerin kendisini ifade edebildiği, karşıt taleplerle uzlaşarak toplumsal sorunların çözüme ulaştırıldığı bir alanı ifade etmektedir. Buna mukabil siyaset alanının bürokrasi marifetiyle devlet alanına dönüştürülmesi, toplumsal taleplerin ne olması gerektiği ve bu doğrultuda üretilen çözümlerin topluma sunulduğu bir alan haline dönüşmesini ifade etmektedir. Siyaset alanının, devlet alanına dönüşmesi diğer açıdan da devletin toplumda fiili durumlar yaratarak siyasi sosyalleşmenin demokratik bir zeminde oluşmasının önünü tıkaması anlamına gelmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin içinde yer almayı tercih ettiği uluslar arası platform, Türkiye'nin siyasal yapısında bir dizi değişikliği gerektirmektedir. Türk devlet adamları, mevcut dünya şartları içinde tek partili bir rejimin Batılı demokrasiler içinde yaşama şansı bulunmadığına kesin olarak inanmışlardır. Türkiye ya demokratik sistemi benimseyerek, Batılı devletlerin yanında yer alacak, onlarla siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirecek, ya da tek partili otoriter bir rejim içinde ve üstelik Doğu komşusunun sürekli tehditleri altında yaşayacaktır (Albayrak, 2004: 42).

Değişimin yönü dış dinamiklerin etkisiyle şekillenirken kurulmakta olan yeni yapının oluşmasında iç dinamiklerin etkisi ön plana çıkmaktadır. Savaşın hemen sonrasında 1946'da DP kurulurken iktidar partisi CHP'nin desteği açıktır. DP dışındaki partiler ya iktidar tarafından kapatılmakta ya da kamuoyu iletişim araçlarında kendilerine yer bulamayarak toplumla iletişim kuramamaktadırlar. Diğer yandan DP'nin kuruluşunda ilan ettiği programında da açıkça görüleceği gibi DP de CHP'den büyük farklar taşımamaktadır. Demokrat Parti'nin temeli CHP'ye dayanmaktadır. Kurucuları da CHP'lidir. Siyasal hayatımızın o günlere kadar geliştirdiği esas felsefeye tamamen sadık kişilerdir. Hiçbiri ne din devletini, ne de komünizmi istemekle suçlanamayacak niteliklere sahiptir. Rejime, milli mücadeleye, laikliğe bağlılık açısından CHP'lilerden farklı değildir.

İktidardaki CHP tarafından, Cumhuriyetçi Serbest Fırka'nın 1930'da ve Bağımsız Grup'un Savaş sırasında davrandığı gibi, DP'nin de meşruluğuna fiilen meydan okumadan hükümeti uyanık tutacak sembolik bir muhalefet olarak davranacağı umulmaktadır. Bu nedenle başlangıçta DP halk tarafından bir "denetim partisi," halktan gelen düşmanca duyguları giderecek ve bir halk ayaklanmasını önleyecek bir emniyet vanası olarak görülmektedir (Ahmad, 2002: 136). DP'nin bir muhalefet partisi olarak doğması, çok partili siyasi bir yapılanmaya geçen Türkiye'de muhalefet anlayışının kurumsallaşmasına katkı sağlamış olsa da DP'nin yönetim, siyasi iktidar anlayışı konusunda önündeki örnek tek parti yönetimidir.

Türkiye, yerleştirmeye çalıştığı yeni bir siyasi rejimin kendini koruma mekanizmalarını kurumsallaştıramadan, rejimi tehdit edebilme potansiyeli taşıdığına inanılan siyasal ve sosyal taleplere açık bir hale gelme ikilemiyle karşı karşıya kalmıştır. Hem uluslararası meşruiyetini oluşturmak hem de

kurulan cumhuriyet rejiminin yeni olmasından kaynaklanan otoriter yöntemleri bu yeni süreçte dengelemek zorundadır. Bu nedenle oluşturulacak siyaset alanının sıkı bir denetim altında olması gerekmektedir.

Bu siyaset alanının sınırlarının ne olacağı, bu alan içinde hangi toplumsal taleplerin temsil edileceği veya meşru olacağı o dönemde gerçekleşmiş olan siyasal içerikli sosyal olayların yeniden ele alınmasıyla ortaya koyulabilir. Veya tam tersten bir okumayla bu siyasal içerikli sosyal olaylar daha yakından incelenerek oluşturulmakta olan siyaset alanında hangi toplumsal taleplerin temsil edilemeyeceğinin, hangi taleplerin siyaset alanı dışı bırakılacağı yine böylesi toplumsal hadiselerden hareketle söylenebilir. Bu bağlamda, Türkiye’de siyaset alanının yeniden tanziminde iki olay bu siyasal olguyu anlamamıza yardımcı olmaktadır.

1. Tan Gazetesi Baskını: Sol Toplumsal Taleplerin Siyaset Alanı Dışında Bırakılması

Celal Bayar, İş Bankasını kuran kişi olarak iş çevrelerinin temsilcisi gibi görülüyor, İsmet Paşa’nın devletçilik politikasından farklı bir politikayı savunuyordu. Bu çevreler, liberalizmi savunmak için İş Bankasının yardımıyla gündelik bir gazete çıkarmayı kararlaştırdılar ve Babiâli’deki eski Mihran Matbaasını satın alarak “Tan” gazetesini çıkardılar. Gazetenin başyazarlığına Siirt Milletvekili Mahmut Bey getirildi. Böylece İsmet Paşa ile Celal Bayar arasında bir “doktrin” kavgası başladı (Sertel, 1977: 199-200).

Fakat Tan gazetesinin bu liberal kimliği uzun sürmedi. Zekeriya Sertel, “Son Posta” gazetesinden ayrıldığı zaman yeni bir gazete çıkarmayı düşünmektedir. İstiklal Mahkemesinde yargılanan ve bir daha gazetecilik yapmayacağına yemin eden gazeteci Ahmet Emin Yalman da kendisini Atatürk’e affettirmiştir. O da Babiâli’de bir gazete çıkarma olanağı araştırmaktadır. Biri liberal biri sosyalist iki gazeteci aynı gazetede buluşur. Gazeteyi beraber çıkarmaya karar verirler. O sırada İstanbul’da yayınlanan “Tan” gazetesi, satılığa çıkarılmıştır. İş Bankasınca özel sermayeyi savunmak için kurulan bu gazete, halk tarafından beğenilmemiş, başarısızlığa uğramıştır. Banka zararlı bir iş görmektense gazeteyi ve matbaayı satmayı daha kârlı bulmuştur. Bu iki gazeteci fırsatı kaçırmak istemezler. Tan gazetesini bütün tesisleriyle, hatta bütün teşkilatıyla, olduğu gibi satın alırlar (Sertel, 1977: 209-210). Sertel ve Yalman’ın yolları daha sonra ayrıldı. Daha sonraki günlerde Yalman, Sertelleri komünizm propagandası yapmakla suçlarken; Serteller de Ahmet Emin Yalman’ı milli mücadele sıralarındaki mandacılığı ile suçluyor ve onu savunma durumuna sokuyorlardı (Goloğlu, 1974: 407).

İkinci Dünya Savaşının katı sansür uygulanan yıllarından sonra 1945’te sansürün gevşemesinden yararlanarak, basın dünyasında birçok solcu yayın gözükmeğe başladı. Bunların ilki, bir kapatılma fasılasından sonra Mayıs’ta yeniden çıkan ve Zekeriya Sertel’in başyazarlığında sosyalist fikirler ileri sürmeye başlayan günlük Tan gazetesiydi. Yılın sonuna doğru

daha açık bir şekilde Sovyet yanlısı olan gazeteler, özellikle haftalık Görüşler ve günlük Yurt ve Dünya çıktı (Lewis, 1993: 308).

DP'nin program hazırlıklarının yapıldığı günlerde, Türk basınında demokrasi mücadelesinde önde gelen iki yayın organı vardı. Bunlardan birincisi liberal eğilimli Vatan gazetesi, ikincisi de sol eğilimli Tan gazetesiydi. Her iki gazete de DP'yi destekliyordu. 1945 sonlarına doğru Tan gazetesi sahibi Serteller'in yayınladığı Görüşler adlı yeni bir dergi, ikinci sayısında Bayar, Menderes ve Çakmak'ın yazı yazacağını ilan etmekteydi. Tan'cı Serteller, DP yöneticileriyle yakın bir işbirliğine girmişler ve bu işbirliğinin ürünü olarak çıkan Görüşler dergisine DP liderleri sermaye yardımı, makale ve söyleşi vaat etmişlerdi (Timur, 2003: 112–113).

İnönü açısından Bayar, kendisine cephe alan Atatürk'ün öteki tüm yakın arkadaşlarına göre, muhalefet liderliği için en uygun adaydı. Sorun, Bayar'ın girmiş olduğu ilişkilerde toplanmaktaydı. Bunun için çözüm, İnönü için tehlikeli bulunanların etkisizleştirilmesiydi (Gevgilili, 1987: 39). Solcular Eski Dışişleri Bakanı Rüştü Aras aracılığı ile Demokrat Parti kurucularının arasına katılmak istiyorlardı. Zekeriya Sertel ile Cami Baykurt Demokrat Parti kurucuları ile tanıştılar, onlardan Tan Gazetesi için yazılar istediler. Solcular, kurulacak partiyi kendi ideolojilerinin gerçekleşmesinde kullanmak hevesinde idiler (Goloğlu, 1982: 130).

Falih Rıfki Atay'a 3 Aralık 1945'te yazdırdığı yazıda Bayar'a liderliği konusunda en açık güvenceyi verdiren İnönü, Tan ve Dr. Aras için bambaşka şeyler düşünüyordu. O geceyi Tanin başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın'la birlikte bir dost toplantısında geçiren Sertel, neler olacağını ancak ertesi günü anlayacaktır. Yalçın "Kalkın Ey Ehli Vatan..." demiş ve parmağıyla Tan'ı göstermiştir. Bu yazıların ardından İstanbul Üniversitesi'nde CHP Gençlik Kolları'nın öncülüğüyle bazı gençler komünistlere karşı büyük bir gösteriyi başlattılar ve Babiâli'ye inerek Tan'ın basıldığı tesisler de içinde olmak üzere sol yayın yapan çeşitli yerleri tahrip ettiler. (Gevgilili, 1987: 40–41) Tan'la birlikte Görüşler, Yeni Dünya, Gün, La Turguie gazete ve dergileri de aynı topluluklarca basılarak her şey yıkılıp parçalandı (Yetkin, 1983: 219).

4 Aralık 1945'te komünizm ve muhalefet aleyhtarı pankartlar taşıyan kalabalık grup Tan gazetesi önünde toplanmıştı. Olay sırasında güvenlik güçlerinin olayı önleyememesi, bu sırada İstanbul'da sıkıyönetimin sürmesi ve olayın emniyet müdürlüğüne çok yakın bir yerde cereyan etmesi, bu hareketin hükümet tarafından düzenlendiği, en azından göz yumulduğu kanısını güçlendirmektedir. Kolluk güçleri saat 15: 00'e dek süren olaylar sırasında etkili hiçbir önlem almamıştı (Yetkin, 1983: 220). Zekeriya Sertel olay gününü şöyle anlatıyordu: "Ertesi gün sabah gazetelerini açtım. Tanin gazetesinde Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Kalkın ey ehli vatan* başlığı ile halkı bize karşı kışkırtan bir yazısı vardı. Tan gazetesini ve Tancıları komünistlikle suçluyor ve halkı matbaamızı yıkmaya çağırıyordu. Demek ki, bu sabah

yapılacak gösteri önceden hükmet tarafından hazırlanmıştı ve Hüseyin Cahit'e de böyle bir yazı yazması için emir verilmişti" (Sertel, 1977: 258).

"4 Aralık 1945 gününün sabahı üniversiteli faşist gençler ellerinde önceden hazırladıkları baltalar, balyozlar ve kırmızı mürekkep şişeleriyle matbaaya saldırdılar. Orada bekleyen polisler olup bitene seyirci kaldılar. Görevlerini yapmaya kalkmadılar. Göstericiler, baltalarla matbaa kapısını kırıp içeri girdiler. Makinaları balyozlarla kırdılar. Binanın camlarını indirdiler. İçindeki eşyayı kırıp döktüler. Elleri ne geçtiyse yakıp yıktılar. Sonra ellerinde kırmızı boya şişeleriyle 'Serteller nerede?' naralarıyla bizleri aramaya koyuldular. Amaçları, bizi çırlıçıplak soyup üzerimize kırmızı boya dökmek ve sonra önlerine katıp sokaklarda 'İşte kızıklar' diye gezdirmektir. Bütün bunlar polisin gözü önünde oluyordu. Göstericiler bizleri bulamayınca vahşi naralarla yollara düştüler. Beyoğlu yakasına geçtiler, orada Sabahattin Ali ile Cami Baykurt'un çıkardığı 'La Turquie' gazetesinin matbaasına gittiler. Orasını da kırıp döktükten sonra vapurla Kadıköy'e geçip bizi evimizde basmaya teşebbüs ettiler... Bu işin İnönü'nün bilgisi içinde (Başbakan) Saraçoğlu'nun verdiği emir üzerine polis tarafından tertiplenip yürütüldüğünde şüphe yoktu. Gösteri yapan ve matbaaya saldıran gençler arasında birçok sivil polis vardı" (Sertel, 1977: 260).

Gösteri sonunda göstericiler değil, Serteller mahkemeye sevk edildiler. Aslında göstericiler, İnönü'nün "Osmanlı liberali" olarak nitelediği Vatan gazetesine de saldırmak istemişlerdi. Ancak "nümayişin muhalefete karşı değil, sadece komünizme karşı olduğu intibasını uyandırmak maksadı ile Vatan'a hücum etmekten son dakikada vazgeçildi" (Timur, 2003: 113).

Tan saldırısının gerçek hedefi "solculuk" olmaktan çok "muhalefet"tir. Çünkü Tancılar, gazetelerinde aslında sosyalist değil, demokratik mücadele yapmaktalar ve Sabiha Sertel, kendilerine "komünist" suçlaması yapanlara şu yanıtı vermektedir: "Daha burjuva demokratik devrimi gerçekleştirmemiş bir memlekette, sosyalist bir devrim şartları gerçekleştirilmemiş bir memlekette, ne sosyalizmin ne de başkalarının temel tutacağına inanıyorum. Ben sadece demokrasi istiyorum. Bu demokrasiyi vermek istemeyenlerdir ki, Tan'ın bu mücadelesine karşı gerici bir mukavemet gösteriyorlar." İşte bu espriyle DP desteklenmektedir (Timur, 2003: 113-114).

Tan olayı, çok partili hayatı çeşitli zorunluluklar altında kabul eden siyasal iktidarın, muhalefeti baskı ve kontrol altında tutmak için değişik yollara başvurabileceğini de göstermektedir. Diğer yandan Tan olayı, yalnız sol basına karşı değil, muhalefete karşı gerçekleştirilmiştir. Çünkü bu gazeteler başından beri Demokrat Parti'ye de destek veren basın kuruluşları olarak bilinmekteydiler (Karpaz, 1967: 134). Tan olayı böyle değerlendirilebileceği gibi muhalefeti biçimlendirmek, ona mevcut rejimin meşruiyetine uygun sınırlar çizmek için gerçekleştirildiği de söylenebilir.

Tan gazetesi baskısıyla başlayan gelişmeler karşısında, Vatan gazetesinin sahibi Ahmet Emin Yalman temeli yeni atılan partinin kötü bir suikasta kurban olabileceğini düşünmüş ve dergiyle ilgilerinin olmadığını

hemen ilan etmeleri hakkında Menderes'e ikazda bulunmuştur (Yalman, 1970: 1328). Nitekim Menderes ve diğer arkadaşları, 5 Aralık günü *Görüşler* Dergisiyle hiçbir ilgileri olmadıklarını gazetelere ilan etmişlerdir (Sertel, 1977: 231). Demokrat partililer Tan gazetesi ve *Görüş* dergisi ile varmış gibi gösterilmek istenen ilişkiyi yalanladıktan sonra Moskova Radyosu da, sanki bu olayı bekliyormuş gibi, hemen ertesi günü Celal Bayar'ın aleyhinde yayına başlamış, onu Sovyet düşmanlığı ile suçlamıştı. Böylece, iktidarı değiştirmek için milli birlik kurmaya uğraşan solcular; Halk Partisi ve İsmet İnönü ile birlikte yeni parti kurucularını ve özellikle Celal Bayar'ı karşılarına aldılar (Goloğlu, 1974: 406–407).

Böylece oluşacak olan muhalefet partisinin siyaset bilimi açısından "sol" değerlerle ilişkisi kesilirken, sosyolojik açıdan da ücretli çalışan toplumsal kesimlerin taleplerinin siyaset alanına taşınmasının da önüne geçilmiş oluyordu. Böylece, ideoloji olarak, yeni muhalefetin iktidardan fazlaca farklılaşması da önleniyordu.

Tan olayı, Metin Toker'in deyişiyle, Demokrat Parti ile öteki muhalefet kesimleri arasındaki tehlikeli alakaların da sonunu getiren kesin darbedir, (Gevgilili,1987: 41) böylece DP, iktidardaki CHP'nin rejim için tehlikeli gördüğü siyasal/toplumsal kesimlerle ilişkisini devlet alanına sahip olan güçler doğrultusunda yeniden düzenliyordu.

Bu olaydan sonra, Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi sol görüşlere karşı ortak bir politika takip etmişler, sol görüşlü partiler ve sendikalar kapatılmış, son olarak da Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. maddeleri bu dönemde üç kez (1946, 1949 ve 1951) değiştirilerek ağırlaştırılmıştır (Uzun, 1995: 77).

Tan Gazetesi baskınından sonra DP, gazetenin temsil ettiği siyasal ve toplumsal değerlerden uzaklaştı. Bu yöndeki toplumsal taleplere karşı, mevcut siyaset alanının çeperinden merkezine doğru çekilen refleksler üretti. Böylece sol toplumsal talepler ilan edilen siyaset alanının dışında bırakılmış oluyordu. Siyaset alanı yeniden tanzim edilirken sınırlar ortaya çıkmaya başlıyordu.

2. Mareşal Fevzi Çakmak'ın Ölümü: İslami, Dini Toplumsal Taleplerin Siyaset Alanı Dışı Bırakılması

Fevzi Çakmak, 1898'de, tümen kurmay başkanı olarak ilk görevine atandı. 1910'da yarbay ve kolordu kurmay başkanı oldu. 1913'te albay ve tümen komutanı, 1915'de Çanakkale'de Anafartalar Grubu Komutanı, 1916'da Kafkas kolordu komutanı, 1917'de Diyarbakır ve Filistin'de ordu komutanı olarak görev yaptı. Sina Savaşlarındaki başarıları sonucu korgeneral (1918), ordu kıtaları müfettişi (1919) ve 3 Şubat 1920'de Harbiye Nazırı oldu. Bu arada Anadolu'daki Kurtuluş Savaşını türlü yollardan destekledi. Hakkında idam fermanı çıkarıldı. TBMM'ce, Milli Müdafaa Vekili ve Vekiller Heyeti Başkanı (1920) yapılan Çakmak, İkinci İnönü Zaferinden sonra orgeneral, Sakarya zaferinden sonra da mareşal oldu (Barutçu, 1977:

571-572). 1923'teki İlk Cumhuriyet Hükümeti'nde Genelkurmay Bakanı, 1924'ten 1944'e kadar da Genelkurmay Başkanı olan Çakmak, 12.01.1944'te emekliye sevk edilmişti (Goloğlu, 1982: 302). Emekliye sevk edilen Çakmak'la İnönü'nün arası açıldı. CHP'nin milletvekilliği teklifini kabul etmeyen Çakmak, İnönü'ye rakip olmak için yeni kurulan DP'yi destekledi. Bu partinin listesinden bağımsız aday olarak 1946 seçimlerinde İstanbul Milletvekili seçildi. Çakmak, İnönü'nün en çok çekindiği kişilerden biriydi. Çünkü Çakmak yıllarca ordunun başında kalmış ve halk tarafından sevilen biriydi. Öyle ki Çakmak, 1946 seçimlerinde İstanbul'da 194.833 oy alırken, DP'nin Genel Başkanı Bayar'ın oyu ancak 186.340'ı bulabilmişti (Gevgilli, 1987: 53-54).

İnönü, ordu üzerinde etkisi olabilecek tek kişinin Çakmak olduğunu söylüyor (Erim, 2005: 437) ve bu durumdan çekiniyordu. Demokratlar ise onu "bayrak" yapmışlar hatta Büyük Kongre sırasında evini bir "Kâbe" gibi ziyaret ederek, burada çay partileri düzenlemişlerdi (Toker, 1990: 37).

İnönü, Celal Bayar'ın Mareşal ile dayanışma ifade eden sözler söylemiş olmasına çok kızılıyordu. "Mareşal ile tesanüt yaparlarsa her şey biter" diyordu (Erim, 2005: 233). İnönü, DP'nin Çakmak'la birlikte hareket etmesi halinde iki parti arasındaki ilişkilerin kesilebileceğini ve çok partili siyasi sistemin kurulması için başka formüllere başvurulacağını ima ediyordu. Aslında Bayar ve diğer DP ileri gelenleri de Çakmak'ın DP'de hâkim olmasını kendi konumları itibarıyla tehlikeli buluyorlardı. Çakmak'ın DP listesinden milletvekili seçilmesinden itibaren DP'li yöneticilerde bir tedirginlik başlamıştı.

DP içindeki muhalif grup Mareşal'i bu partinin liderliğine getirmeyi planlamış ve nihayet bu plan, 1947 yılının ilk aylarında uygulamaya konulmuştu. Nitekim bu amaç doğrultusunda, önce 9 Şubat'ta İzmir İl İdare Kurulu üyesi Dr. Mustafa Kentli, DP'den istifa etti. İstanbul da ise, parti içi muhalefet Avukat Kenan Öner tarafından yönlendirilmeye başlanmıştı. Çakmak, DP'deki bölünme sürecinde muhaliflerin yanında yer aldı ve 1947'de bu partiden ayrılarak Millet Partisi'nin kurucuları arasına katıldı.

1950 seçimlerine doğru Cumhurbaşkanı ve Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü İstanbul'a gitti. Bu sırada, Millet Partisi Onursal Başkanı Fevzi Çakmak, İstanbul'da Teşvikiye Sağlık Yurdu'nda hasta yatırıyordu. Devlet Başkanı İnönü, Mareşal Fevzi Çakmak'ı ziyaret için hastaneye gitti. Fakat Fevzi Çakmak kabul etmedi, Halk Partisi'nin yayın organı Ulus Gazetesi de Mareşal'in bu davranışını sert bir dille kınadı (Erer, 1966: 508).

Mareşal Çakmak 10 Nisan 1950 günü saat 07.35'te öldü. Toplum, Çakmak'ın vefatını büyük bir üzüntüyle karşıladı. Gazeteler siyah başlıklarla çıktı, dünya basını, Fevzi Çakmak'tan söz etti, Irak ve Suriye radyoları matem marşları çaldı, Millet Partisi ile Demokrat Parti ve Milli Türk Talebe Birliği birer bildiri yayımladılar. Halkevlerinin önünde toplanan sivil ve subay Türk gençleri tabutunun başında nöbet tuttu. Yalnız Halk Partisi ve Hükümeti olaya hiç ilgi göstermedi, radyo eğlenceli müzik yayını sürdürdü, hiçbir

bayrak yarıya indirilmedi. Bunun üzerine, Teşvikiye'de toplanan kalabalık halk topluluğu yürüyüşe geçerek Radyoevi önüne geldi, radyodaki yayın aleyhinde gösteriler yaptı, saygılı bir program yapılmasını istedi, fakat kabul ettiremedi. Tekrar yürüyüşe geçen kalabalık, bu kez daha etkili davranarak Taksim Belediye Gazinosu da dahil bütün eğlence yerlerini kapattırdı, bütün bayrakları yarıya indirtti (Goloğlu, 1982: 302).

Çakmak, cenazesine çelenk gönderilmesini istememişti. Hükümet, İstanbul valisine, cenazenin resmi merasimle kaldırılmasını söyledi. Cenazede Hükümet adına Milli Savunma bakanının bulunmasına karar verildi (Erim, 2005: 434). Fakat toplanan kalabalık Askerî tören yaptırmadı. Komutanlara, "Yuha!" ve "Satılmış ordu," diye bağırdı. Cenazeyi musalladan alıp eller üzerinde tekbir getirerek Eyüp'e götürdüler. Tören komutanı, Valiye, "Cenazeyi alıp götürüyorlar, karışma olanağı yoktur, bırakmaktan başka yol yoktur," demişti (Barutçu, 1977: 405). İstanbul'daki cenaze töreni kenti adeta baştanbaşa ayaklandıran bir siyasi protesto bildirisine dönmüştü (Gevgilili, 1987: 70). Bu durumda çıkabilecek olayların korkunç sonuçlarını gören İstanbul Valisi Dr. Fahrettin Kerim Gökay, resmi ve askeri törenin Beyazıt'ta bittiğini ilan etmişti. Böylece, yüz binlere varan cemaat de hükümet kuvvetleriyle karşı karşıya gelmeden, tabutu Eyüp'e kadar tekbirlerle eller üzerinde götürdü (Erer, 1966: 508- 517).

Cenazede çıkan olaylar nedeniyle 72 kişi gözaltına alındı. İstanbul'da Milliyetçiler Derneği ve Türk Kültür Ocağı'nda aramalar yapıldı. Gözaltına alınan gençler 'Mareşal'in ölümünü fırsat bilerek irticaya elebaşlık yapmakla' suçlanıyorlardı. CHP iktidarı bu olayları irticayı hortlatmak hareketi olarak nitelendirdi. Tekbir getirmeyi inkılap düşmanlığı olarak gördü (Bölükbaşı, 2005: 122). Üniversite gençliğinin kendiliğinden ortaya koyduğu tepki, ayaklanma olarak görüldü ve Ulaştırma Bakanlığı 20 Nisan 1950'de bir karar alarak, öğrencilerin toplu bir halde bir yerden bir yere gitmesini önlemek amacıyla bundan sonra grup halinde seyahat edecek öğrencilere yapılan otobüs bileti indirimini kaldırdı (Bölükbaşı, 2005: 123).

Hükümet çevrelerine göre İstanbul tam bir irtica günü yaşamıştı. Şimdiye kadar görülmemiş bir kalabalık (100.000 kişi tahmin ediliyor) sokaklara dökülmüş. Hafızlar, şeyhler, hocalar Arapça ezanlar, ilahiler okuyarak Nişantaşı'ndan Beyazıt'a ve oradan da Fatih ve Eyüp'e kadar tabutu götürmüşlerdi. Olayın dikkat çeken bir yönü de bu tezahürlerin önünde üniversite talebelerinin yer almasıydı. Bu olay 30 yıl sonra, laiklik inkılabımızın imtihanı olarak değerlendirilmişti. CHP'li Erim, "Garip tesadüf 1909 yılı Rumi tarihle 31 Martı (13 Nisan) ile bir gün farkla bu manzara 41 yıl sonra tekrar canlanıyor," diyordu (Erim, 2005: 435). Hüseyin Cahit Yalçın da, "Bugün 30 Mart'tır. Ünlü 31 Mart, 41 yıl sonra yineleniyor," dedi (Barutçu, 1977: 405).

Mareşalin cenazesi sırasında bazı grupların olay çıkarmasından Millet Partisi sorumlu tutuldu. Hem iktidar partisi hem de Demokrat Parti, Millet Partisi'nin din konusundaki tutumunu eleştiriyor ve laiklikten taviz

verdiği ileri sürülüyordu (Uzun, 1995: 119). CHP ve DP gelişen olaylar karşısında laiklik konusunda birlikte hareket etme kararı aldılar. Böylece Çakmak'ın ölümünün ardından gerçekleşen olaylara dayanılarak dini talepler, yeniden tanzim edilen siyaset alanı için tehlikeli görülüyor ve bu alanın kurucusu siyasi aktörler tarafından dışarıda bırakılıyordu.

Sonuç

Tan gazetesi olayından sonra Çakmak'ın cenazesi de 1946–1950 arasında kurulmaya çalışılan siyasal sistem için simgesel bir olay olma özelliği göstermektedir. Tan gazetesi olayıyla sol değerleri mevcut rejim için tehlikeli gören CHP-DP, Çakmak'ın cenazesindeki olaylar sonrası aşırı sağ olarak görülen değerleri, laiklik karşıtı olarak değerlendirdikleri hareketleri de rejim için tehlikeli bulmaktadır. Böylece toplumsal taleplerin ve/veya toplumsal değerlerin siyasal alanda temsil edilmesinin, rejimin henüz kendini koruyacak toplumsal reflekslerden uzak olması nedeniyle siyaset alanının daraltılması sonucunu doğurmaktadır. Yeniden tanzim edilecek olan siyasal alan soldan gelecek olan toplumsal taleplerle aşırı sağdan gelecek toplumsal talepleri siyaset alanı dışında bırakarak bu taleplerin siyasi partiler aracılığıyla siyaset alanına taşınmasına izin vermemektedir.

Bu dönemde siyaset topluma endeksli olmaktan daha çok devlete endeksli bir hal ortaya koymaktadır. Siyaset hatta toplum, devlet içinde erimiştir, mündemiçtir. Siyasetin meşru kaynağı toplumsal talepler olmaktan çok devletin talepleri noktasındadır. Devlet topluma ilişkin tasarrufları uhdesinde toplayan yegâne güçtür. Siyasi sosyalleşme sürecinin referansı da toplumdan ziyade köklü bir geleneği olan devlettir. Dolayısıyla siyaset alanı toplumsal taleplerin doğrultusunda olmaktan ziyade devletin talepleri doğrultusunda belirlenmektedir.

1946 seçimleriyle siyaset alanı içerisinde meşruiyetini kazanmış yeni bir siyasi aktör olarak DP, ilk kongresinde iktidar karşısında bütün toplumsal taleplerin taşıyıcısı olarak görülmeye başlanmış ve bu algılama yeni siyasi sosyalleşme sürecine ivme kazandırmıştı. Oysa bu olaylar sonrası DP, siyaset ve toplum ilişkisinin farklılaşmasına pek de müsaade etmeyen, sınırları daraltılmış bir siyaset alanında var olmayı kabul ederek meşruiyetini sağlamak zorunda kaldı.

Bununla beraber DP'nin I. Büyük kongresinde toplumsal talepler sınır tanımaz bir şekilde ifade edilmişti. Bu talepler mevcut siyaset alanını tehdit eder bir hal almasına rağmen DP üst yönetimi bu talepleri süzüp sistemle uyumlu bir hale gelmesini sağlayarak kendini meşruiyet dairesinde tutarken toplum ve siyaset arasında oluşmakta olan doğrudan ilişki kanalının da açık kalmasını sağlamaktadır. Bu tutumundan dolayı daha iktidara gelmeden büyük bir bölünme yaşamasına karşın mevcut siyaset alanı içinde kalmış olması DP'ye meşruiyet kazandırmış ve iktidara gelişinde devlet kurumlarının karşı koyma refleksiyle karşılaşmasını önlemiştir.

Toplumsal temsil kabiliyetleri açısından parlamenter demokrasinin en önemli kurumlarından biri olan siyasi partiler Türkiye’de uzun bir geçmişe sahip olmalarına karşın, Türkiye’nin kendine özgü koşullarından ötürü siyaset alanının dar tutulması, partilerin toplumsal temsil kabiliyetini zayıf kılmıştır.

Bu yeni siyasi sosyalleşme sürecinde CHP karşısında bir alternatifin varlığı ve seçim kanunda yapılan değişiklik siyasi sosyalleşmeyi hem canlandırmakta hem de hızlandırmaktadır. DP, artık toplum için siyasi sosyalleşmenin yeni aracıdır. Toplum ekonomik, siyasi ve sosyal taleplerini siyaset alanına DP üzerinden taşımak istemektedir. Fakat siyaset alanı, DP’nin de katkısıyla çizilen sınırları nedeniyle bütün toplumsal taleplere açık değildir. Bu durum siyaset-toplum ilişkisinde, bütün değişikliklere rağmen, tek yönlü (determinal) ilişki biçiminin devam ettirilme isteğinin tezahürü olarak görülebilir.

DP’nin siyasi sosyalleşmenin yeni aracı olarak ortaya çıkması, seçim kanundaki değişiklikler siyaset alanının darlığına rağmen tek yönlü olan siyaset ve toplum ilişkisinde bir değişime yol açmaktadır. Artık, toplum siyaset alanında yeni siyasi aktör olarak yer almaktadır. 1950 seçimleri bu anlamda büyük bir önem taşıyacaktır.

1950 seçimleri sonrası ortaya çıkan yeni durum siyaset ve toplum arasındaki ilişkinin değişmekte olduğunu göstermektedir. Toplumun bir siyasi aktör olarak siyaset alanında kendine yer açması siyaset-toplum ilişkisinin yönünü ve biçimini değiştirmiştir. Artık sadece belirlenen, pasif bir toplumsal ilişkiden değil, aynı zamanda siyaset alanına müdahale eden, etkin bir toplumsal ilişki biçiminden bahsedebiliriz. Fakat bununla birlikte rejim kaygılarından ötürü siyaset alanının dar tutulması da ortaya çıkan fonksiyonel siyaset-toplum ilişkisinin kontrolsüz olmayacağına işaret etmektedir. Bu noktada Bayar’ın cumhurbaşkanı seçilmesi de önem taşımaktadır.

Her ne kadar siyaset alanı CHP ve DP tarafından yeni iç ve dış koşullara göre tanzim edilmiş olsa da siyaset ve toplum arasındaki ilişkinin niteliğindeki değişim bundan sonraki süreci etkileyecek temel unsurlardan biri olacaktır.

Kaynakça

- AHMAD, Feroz (2002), Modern Türkiye'nin Oluşumu, Doruk Yayıncılık, 2.Baskı, Ankara.
- ALBAYRAK, Mustafa (2004), Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946–1960), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- BARUTÇU, F. Ahmet (1977), Siyasi Anılar (1939–1954), Milliyet Yayınları, İstanbul.
- BÖLÜKBAŞI, Deniz (2005), Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı, Doğan Kitap, İstanbul.
- ERER, Tekin (1966), Türkiye'de Parti Kavgaları, Çınar Matbaası, İstanbul.
- ERİM, Nihat (2005), Günlükler (1925–1979), Cilt I-II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- ERYILMAZ, Bilal (2004), Bürokrasi ve Siyaset, Bürokratik Devletten Etkin Yönetime, Alfa Yayınları, İstanbul.
- GEVGİLİLİ, Ali (1987), Yükseliş ve Düşüş, 2. Basım, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- GOLOĞLU, Mahmut (1974), Milli Şef Dönemi 1939-1945, Turhan Kitabevi, Ankara.
- GOLOĞLU, Mahmut (1982), Demokrasiye Geçiş 1946-1950, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- KARPAT, Kemal (1967), Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller, İstanbul Matbaası, İstanbul.
- KOMİSYON, (2001), Türkiye'de Toplumsal Mücadele Tarihi, Sosyalizm Ansiklopedisi, C.8., İletişim Yayınları, İstanbul.
- LEWIS, Bernard (1993), Modern Türkiye'nin Doğuşu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 5.Baskı, Ankara.
- SERTEL, Zekeriya (1977), Hatırladıklarım, 2. Basım, Gözlem Yayınları, İstanbul.
- TAŞDELEN, H. Musa (1997), Siyaset Sosyolojisi, Kocav Yayınları, İstanbul.
- TİMUR, Taner (2003), Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş, 3.Basım, İmge Kitabevi, Ankara.
- TOKER, Metin (1990), Tek Partiden Çok Partiye, 2.Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- UZUN, Turgay (1995), Türkiye'de Tek Partili Yönetimden Çok Partili Yönetime Geçiş Sürecinde Türk Siyasi Hayatı (1946–1950), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, K.Y. Anabilim Dalı, İzmir.
- YALMAN, Ahmet Emin (1970), Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cilt III-IV, Rey Yayınları, İstanbul.
- YETKİN, Çetin (1983), Türkiye'de Tek Parti Yönetimi (1930–1945), Altın Kitaplar.